

НАКНАДА ТРОШКОВА САХРАНЕ

I. О НАКНАДИ ТРОШКОВА САХРАНЕ УОПШТЕ

1. Многи народни обичаји добијају данас нове токове. Опела су опет нашла велике просторе. И давно заборављени гробови - јаме имају данас нове мисионаре. Мисаони и душевни родољуби не дају да се забораве они који су дали животе за неку далеку визионарску домовину. Онима који су чинили недела мора да се суди. И морални закон, и онај који су написали људи то захтева.

2. Кад неко усррти другога скривљеном и противправном радњом, има да одговара. И кривично и грађанскоправно. Које то видове штете закон има у виду када је реч о грађанскоправној одговорности? Пре свега, трошкове сахране. Онда, изгубљено издржавање од погинулог, трошкове лечења и изгубљену зараду погинулог за време лечења, ако је тога било.¹

3. Редовно је била пракса да се трошкови сахране различито поимају. Редовно уже, кад-кад шире од слова закона. И зато је врховно судство заузело начелни став о томе. Он гласи: "1. Уобичајене трошкове сахране усррћеног лица у смислу чл.193. Закона о облигационим односима, поред нужних трошкова, сачињавају и трошкови погребног церемонијала укључујући и друге уобичајене трошкове везане за сахрану, одеће жалости за његовог брачног друга и најближе сроднике, као и трошкове уређења гроба непосредно после сахрањивања, трошкове одржавања гроба који се у складу са прописима плаћају приликом обезбеђења гробног места и трошкове подизања надгробног споменика. 2. Приликом одлучивања о захтеву за накнаду трошкова сахране, суд ће водити рачуна да ли су учињени трошкови у складу са месним обичајима и дужним пијететом према умрлом, те да ли је висина тих трошкова у границама просечних трошкова сахране у месту сахрањивања. Неће се досудити накнада трошкова за онај вид церемонијала за који се оцени да је противан уставом утврђеним начелима друштвеног уређења, принудним прописима или моралу социјалистичког самоуправног друштва, или да је учињен с другим циљем, а не ради испољавања дужног пијетета према умрлом. 3. Накнада за надгробни споменик може се досудити и када тужилац учини вероватним да ће споменик подићи".²

4. Да ли је у овом Начелном ставу речено све што је од практичног значаја за судове? Много тога јесте, али су нека питања остала отворена. Њима ћемо се позабавити у даљем излагању. Пре него што их набројимо, да изложимо, најпре, важећи закон о томе, и онај који је важио раније.

Савезни Закон о облигационим односима из 1978, у чл.193, ст.1, садржи следећу одредбу: "Ко проузрокује нечију смрт дужан је накнадити

1 Видети чл. 193-194. Закона о облигационим односима, "Службени лист СФРЈ", бр. 29/78 од 26.5.1978.

2 Начелни став бр. 2/89 XL заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врхунских судова и Врховног војног суда, одржане 23. и 24. маја 1989. г., Судска пракса бр. 7/90, стр. 8

уобичајене трошкове његове сахране.”

У Скици за Законик о облигацијама и уговорима професора Константиновића, која је скоро деценију утицала на нашу судску праксу, као и на садржину Закона о облигационом односима, у чл.155, ст.1., било је предложено да ова одредба гласи: ”Ко проузрокује нечију смрт дужан је накнадити све трошкове око његове сахране”.³ Дакле, све, а не само уобичајене трошкове.

Од грађанских законика који су важили у Југославији пре Другог светског рата једино је Општи имовински законик за Црну Гору из 1888. говорио изричито о трошковима сахране: ”Кад је човјек погинуо нечијим незаконитим дјелом, и ако је вазда забрањено искати плату за неочењиву крв човечију, - ипак, наследици су погинулог власни тражити од кривца накнаду трошкова око лијечења и штете од дангубе, ако је покојник боловао пред смрћу, као и сав трошак око упока његова”. Аустрисјки општи грађански законик из 1811. и Српски грађански законик из 1844. не говоре посебно о трошковима сахране, већ нормирају генералну обавезу на накнаду свих трошкова кад услед телесне повреде наступи смрт.⁴

И остали цивилизовани свет има одговарајуће прописе о накнади погребних трошкова. Тако, на пример, немачки Грађански законик из 1896, регулишући обавезу на накнаду штете онога ко намерно или из непажње противправно повреди другоме живот, тело, здравље, својину или друго неко право, у параграфу 844, ст.1, ближе говори о трошковима сахране: ”У случају убиства, лице обавезно на накнаду има да трошкове око сахране накнади ономе, ко је дужан да сноси те трошкове”. Швајцарски Закон о облигацијама из 1911, у чл.45. каже: ”У случају смрти неког лица накнада штете обухвата трошкове који су тиме проузроковани, нарочито трошкове око сахране”. И Грађански законик РСФСР из 1964 регулишући накнаду погребних трошкова, у чл.469 прописује: ”У случају смрти оштећеног погребне трошкове накнађују лицу које их је поднело организација или грађанин одговорни за штету проузроковану смрћу оштећеног”.

5. Које су претпоставке за досуђивање трошкова за сахрану? Закон о облигационом односима прописује да су правно релевантни само уобичајени трошкови. И по мишљењу судова, потребно је да се ради о уобичајеним трошковима, који су учињени ради испољавања дужног пијетета према умрлом. Обичајне норме у вези са сахраном важе само ако нису у супротности са уставом утврђеним начелима, принудним прописима или моралним нормама. Друга претпоставка је да ти трошкови не прелазе просечне трошкове у месту сахрањивања.

6. Обичај у вези са сахраном је одлучујући и за редослед при класификацији трошкова сахране. Прво су они трошкови који су нужни у сваком случају (на пример, за набавку ковчега, крста или пирамиде са словима, покрова, одела за покојника, венаца и сл.), онда трошкови који су негде уобичајени а негде нису (на пример, трошкови погребног церемонијала, за набавку одеће жалости и сл.), а затим трошкови који се чине, али ређе и само код имућнијих (на пример, трошкови одржавања опела, одржавања гроба на вртларски начин, за набавку златног прстена који се ставља на руку

3 Константиновић, М. - Облигације и уговори, Скица за законик о облигацијама и уговорима, Београд, 1969.

4 Видети: чл. 578. ОИЗ за Црну Гору, параграф 1327, АОГЗ и параграф 820. СГЗ, Зборник грађанских закона старе Југославије, Титоград, 1960.

покојника при сахрани и сл.).

У начелном ставу бр.2/89. као уобичајени трошкови сахране наведени су следећим редом ови трошкови: нужни трошкови сахране; трошкови погребног церемонијала и други трошкови везани за сахрану; трошкови одеће жалости; трошкови уређења и одржавања гроба и трошкови подизања надгробног споменика. Шта се сматра нужним трошковима, који су то други трошкови везани за сахрану и ко има право на њихову накнаду, ко има право на накнаду трошкова одеће жалости осим брачног друга оштећеног лица - само су нека од питања која су и даље остала отворена. Њима ћемо се у даљем излагању превасходно позабавити, разматрајући поједине врсте правно релевантних трошкова у нашем праву.

II. ВРСТЕ ТРОШКОВА САХРАНЕ

1. Нужни трошкови сахране

1. У Начелном ставу врховних судова бр.2/89. као уобичајени трошкови сахране у смислу чл.193. Закона о облигационим односима наведени су, пре свега, нужни трошкови. У образложењу овог става споменути су само неки од њих: за гробно место, за копање гроба, лијес, превоз леша.⁵ Који су још нужни издаци око сахране који би дошли у обзир за накнаду? Разуме се, они се не могу таксативно набројати. Могу се само навести најчешћи. И пракса и теорија су јединствене у томе да су то они издаци који су потребни за сахрану посмртних остатака непосредно: за ковчег, опрему уз ковчег, одеело покојника, као и за спољне ознаке идентитета умрлог. И венац је део лепога испраћаја. "Полагање породичног венца погинулом представља израз пијетета његове породице, па с тога породица има право на накнаду тих трошкова у складу са чл.193. Закона о облигационим односима", речено је у одлуци Врховног суда Србије Рев.784/85.⁶ Логика догађаја који претходи може захтевати и довожење умрлог, на пример, из болнице у којој је издахнуо, или из места у коме је страдао, и то, или без пратње, или са одговарајућом пратњом. Ове трошкове би требало признати и кад је место несреће друга земља.

2. Како се третирају издаци за огласе и захвалнице у дневној штампи? Лепо је о томе рекао Врховни суд Војводине у одлуци Гж.590/76, од 7.маја 1976.: "Сродници лица погинулог кривицом штетника могу захтевати накнаду за посмртни оглас у дневном листу, али не и накнаду издатака за касније меморијалне огласе".⁷ Или, Врховни суд Хрватске у одлуци Гж.115/67, од 19.маја 1967.: "Издаци за посмртнице, венце, писане захвале на израженом саучешћу... сматрају се нужним погребним трошковима, па их је особа одговорна за накнаду штете дужна надокнадити".⁸ Да ли ће се признати у штету трошкови оглашавања смрти у дневној штампи, са фотографијом или без ње, фактичко је питање, код кога би суд ценио у сваком конкретном случају оправданост таквог издатка. Смрт лица које је своју делатност обављало на ширем подручју свакако захтева оглашавање у средствима јавног информисања.

5 Судска пракса, бр. 7/90, стр. 9.

6 Правни живот, бр. 1/89, стр.39.

7 Збирка судских одлука (нова серија, 1977), књ. 2, св.3, одл. бр. 326.

8 Осигурање у судској пракси, Загреб, 1974, стр. 20.

3. У пракси је било захтева за накнаду и таквих трошкова везаних за сахрану, као што су трошкови за фотографије са сахране, или за златан прстен покојника који му се оставља на руци приликом сахрањивања. Ево неколико одлука врховних судова о томе. "Накнада трошкова за фотографије са сахране не долази у обзир, будући да се то чини изузетно", каже Врховни суд Војводине у одлуци Гж.590/76, од 7. маја 1976.⁹ "Нема основа за накнаду штете која се састоји у вриједности златног прстена који је намјерно остављен на руци покојника приликом сахране, па ни тада када је то понегдје обичај", речено је у одлуци Врховног суда Хрватске Гж.852/75, од 11. новембра 1975.¹⁰ Сматрамо да је суд у овим случајевима правилно одлучио, имајући у виду домен заштитне норме, тј. да се ради о уобичајеним и нужним трошковима.

4. Да ли трошкове кремирања треба третирати као нужне трошкове сахране? Кремација је у правној теорији прихваћена, без обзира на издатке, као наручени облик сахране који треба да се уважи и кад је реч о накнади тих издатака.¹¹ За овај став, додуше, нема одговарајуће потврде у објављеној судској пракси, која нам је била доступна. Мишљења смо да је оправдана накнада и трошкова кремирања усмрћеног, поред осталог, и због тога што је то хигијенски облик сахрањивања.

2. Трошкови погребног церемонијала и други трошкови везани за сахрану

1. Уобичајени трошкови сахране у смислу чл.193. Закона о облигационим односима, сходно Начелном ставу бр.2/87, обухватају и трошкове погребног церемонијала, као и неке друге трошкове везане за сахрану. По мишљењу врховног судства, неће се досудити накнада за онај вид церемонијала за који се оцени да је противан уставним начелима, принудним прописима или моралу, или да је учињен у другом циљу, а не ради испољавања дужног пијетета према умрлом.

2. У оквиру ових трошкова, у судској пракси било је спорно питање накнаде трошкова учињених за верски обред за време сахране. Преовладало је мишљење да у овом погледу није релевантно да ли је покојник сахрањен по верском или атеистичком церемонијалу, јер ни Закон о облигационим односима не прави ту разлику. Зато се накнађују као трошкови сахране и они трошкови који су везани за учешће свештеника у погребној церемонији, па и трошкови учињени за друга верска обележја. Неки наши врховни судови су одавно заузели овакав став. То се види из одлуке Врховног суда Хрватске Гж.1889/76, од 29. септембра 1976. у којој се каже да је "лице одговорно за смрт дужно да оштећеном накнади трошкове настале у вези са уобичајеним верским обредима при погребу покојника".¹² И за Врховни суд Војводине био је меродаван обичај у погледу одржавања верског обреда приликом сахране припадника одређене вероисповести када је у пресуди Гж.51/78, од 27. јануара 1978. оценио оправданим тужбени захтев за накнаду трошкова одржавања верског обреда.¹³

9 Збирка судских одлука (нова серија, 1977), књ.2, св.3, одл.бр.326.

10 Преглед судске праксе (прилог Наше законитости), бр.9/76, стр.26.

11 Милошевић, Љ. - Облигационо право, Београд, 1982, стр.198; Ђуровић, Р. - Драгашевић, М. - Облигационо право са пословима промета, Београд, 1980, стр. 186; Ђорђевић, Ж. - Коментар Закона о облигационим односима (у редакцији: проф. др Слободан Перовић и проф. др Драгољуб Стојановић), Крагујевац, 1980, стр. 573.

12 Преглед судске праксе (прилог Наше законитости), бр. 10/77, стр.101.

13 Билтен судске праксе Врховног суда и Привредног суда Војводине бр.2/78, стр.21

3. С обзиром на то да је у појединим крајевима и појединим случајевима уобичајено и примерено учешће музике у погребном церемонијалу, поставило се питање оправданости накнаде трошкова учињених у ту сврху. Према становишту једног дела судске праксе, трошкове погребне музике треба накнадити уколико је учешће музике при погребу уобичајено у месту сахране.¹⁴ У образложењу Начелног става бр.2/89 ови трошкови се посебно не спомињу. Сматрамо да трошкове погребне музике, као уобичајеног дела погребног обреда, треба признати у разумним границама.

4. Да ли трошкови послуживања и обедовања лица која присуствују сахрани спадају у трошкове погребног церемонијала, односно у уобичајене трошкове у смислу чл.193. Закона о облигационим односима? У образложењу Начелног става бр.2/89 речено је да се у трошкове сахране убрајају и трошкови за јело и пиће учесника сахране у складу са месним обичајем. У пракси је раније преовладавало мишљење да се ови трошкови не накнађују. Па ипак, неки врховни судови су их признавали. "Оштећени има право на накнаду уобичајених трошкова за јело и пиће на дан сахране", речено је у пресуди Врховног суда Војводине Рев.842/88, од 26.октобра 1988.¹⁵ "Под уобичајеним трошковима сахране, у складу са чл.193. Закона о облигационим односима, сматрају се и издаци поводом послужења јела и пића на дан сахране на гробљу и у кући умрлог, у разумној мери", сматра Врховни суд Србије у одлуци Рев.784/85.¹⁶

Нема сумње да у трошкове сахране улазе и издаци за набавку намирница за послужење лица која присуствују сахрани. У нашем народу је раширен обичај да се гост послужи у свакој прилици, у радости, жалости, па и свакодневной посети (пиће, кафа и сл). Блиским сродницима који су издалека дошли на сахрану обезбеђује се и исхрана. Овде треба разликовати уобичајено послужење од угошћавања људи после сахране. Обичај да се гост послужи требало би генерално прихватити и те трошкове увек признати у разумним границама, руководећи се и у том погледу месним обичајем. Не треба узети у обзир издатке учињене због престижа, надметања или других побуда које немају ништа заједничко са исказивањем дужног поштовања према умрлом.

5. Кад је реч о трошковима погребног церемонијала, намеће се потреба њиховог разликовања од трошкова подушја, тј. помена који се у одређеним временским интервалима дају покојнику. У образложењу Начелног става бр.2/89 изричито је речено да се не сматрају уобичајеним трошковима сахране трошкови верског или атеистичког помена (даће, подушја, кармине), јер нису везани за сахрану. Ово гледиште је и раније преовлађивало у нашој судској пракси. Навешћемо неколико одлука које то потврђују. "Трошкови сахране не обухватају трошкове помена 8 дана, 40 дана, пола године и годину дана након смрти", каже се у пресуди Врховног суда Војводине Гж.934/73.¹⁷ "Оштећени нема право да тражи да му штетник одговоран за смрт накнади трошкове тзв. даћа", гласи изрека пресуде Врховног суда Хрватске Гж.28/77, од 26.јануара 1978.¹⁸ "Трошкови подушја

14 Пресуда Врховног суда СР Хрватске Гж. 3408/70, од 15.6.1971, Осигурање у судској пракси, Загреб, 1974, стр. 26; Одлука Врховног суда Хрватске Гж. 78/74, од 22.1.1975, Преглед судске праксе (прилог Наше законитости), бр. 8/76, стр.13.

15 Право, теорија и пракса, бр. 10/89, стр.109

16 Правни живот, бр.1/89, стр.11

17 Гласник адвокатске коморе САП Војводине, бр.5/74, стр.32.

18 Збирка судских одлука (нова серија, 1978), књ.3, св.4, одл. бр. 479.

после сахране погинулог (осмодневни, четрнаестодневни, полугодишњи и годишњи помен) не спадају у трошкове сахране погинулог у смислу чл.193. Закона о облигационим односима, па с тога породица погинулог нема право на потраживање накнаде ових трошкова од одговорног лица”, сматра Врховни суд Србије у одлуци Рев.1440/85.¹⁹

6. Који још трошкови везани за сахрану треба да буду правно релевантни? То су, пре свега, трошкови за набавку венаца за сахрану, које чине блиски сродници усмрћеног. Да ове трошкове треба досуђивати, неспорно је у најновијој судској пракси. Међутим, у вези са њима спорно је питање којим лицима треба признати право на накнаду. По једном гледишту, које је преовлађујуће, трошкови за набавку погребних венаца припадају оним лицима која имају право да траже правичну новчану накнаду за претрпљене душевне болове, сходно чл.201. Закона о облигационим односима, а то су: брачни друг, деца и родитељи, затим браћа и сестре и ванбрачни друг, деца и родитељи, затим браћа и сестре и ванбрачни друг, ако је између тих лица и умрлог постојала трајнија заједница живота.²⁰ По другом гледишту, које је изражено у пресуди Врховног суда Хрватске Рев.765/88-2 од 25.октобра 1988, право на накнаду трошкова за куповину венаца припада браћи и сестрама и кад између њих и усмрћеног није постојала трајнија заједница живота.²¹ Ово друго гледиште сматрамо правичнијим. За признавање спорног права одлучујући треба да буде обичај да овако блиски сродници у знак жалости полажу венац на гроб усмрћеног.

У судској пракси постављају се и захтеви за накнаду путних трошкова сродника који присуствују сахрани. У образложењу Начелног става бр.2/89 ови трошкови се посебно не наводе. Међутим, судови их признају, чак и кад блиски сродници долазе из иностранства.²² Напомињемо да је схватање о признавању путних трошкова сродника који присуствују сахрани новијег датума. Оно је проистекло, добрим делом, из све веће покретљивости наших грађана и одласка на рад у стране земље, који се у часовима жалости враћају своје дому и излажу већим трошковима. Сматрамо оправданим досуђивање афективних трошкова због доласка на сахрану, и то истом кругу лица којима се признаје право на накнаду издатака за посмртне венце. Ови трошкови би могли да се подведу под тзв. друге убичајене трошкове везане за сахрану, о којима се говори о разматраном Начелном ставу.

3. Трошкови одеће жалости

1. Као што је познато, народни је обичај да се жалост испољава ношењем одеће жалости. Још је давнашњи бистри ум схватио колико је то значајно за народе овога подручја, па је о томе писао и на иностраноме тлу. Име га је прославило даље него данашње миротворце у вучјој кожи. Име Вука Караџића је то велико име јужнословенског генија.

Кад неко умре, то је било знано и показано. Негде и крвљу исписано

19 Правни живот, бр.1/89.

20 Видети образложење Начелног става бр.2/89, Судска пракса бр.7/90, стр.9.

21 Преглед судске праксе (прилог Наше законитости), бр.46/90, стр.88.

22 Пресуда Врховног суда Хрватске Гж. 1889/76, од 29.9.1976. (из архиве суда); одлука Врховног суда Хрватске, Рев. 765/88-2. од 25.10.1988, Преглед судске праксе (прилог Наше законитости) бр.46/90, стр.88; Билтен судске праксе Врховног суда Војводине и Привредног суда Војводине, бр. 2/76, стр.21; пресуда Врховног суда Војводине Рев. 842/88, од 26.10.1988, Право, теорија и пракса, бр.10/89, стр.109.

на лицима мајки или сестара. Како Црногорке жале, и како Црногорци лечу? ”У Црној Гори је постојао обичај да изгребу у знак жалости и лице, да крв потече, и да би се то видело, не умивају се, већ крв на лицу осуши, и тако недељама иду с нагрђенијем лицем. Жалост траје најмање годину дана. За то вријеме не певају и не играју, људи се месецима не брију, а жене упочетку одсијеку косу или иду гологлаве, а доцније међу на главу црну или плаву мараму”, писао је о томе Вук Караџић.²³

2. Данас је остала одећа за разазнавање увцељених. Најчешће је црне боје, али носи се и бели флор. Још је раније на овим просторима бела боја имала значење жалости у кућама.²⁴ Колико је тај обичај укоренењен видимо из одлуке Савезног врховног суда Рев.2469/62. још из 1963, у чијем образложењу је речено: ”Ношење црнине иза покојника је опште усвојени обичај и у нашем друштвеном поретку. Такав знак испољавања пијетета према умрлом лицу представља опште усвојену норму понашања према покојнику нарочито кад се ради о блиским сродницима. Када тужиља тврди да није имала црнине, и да ју је морала посебно набавити за ту згоду, тј. за сахрану свог мужа, онда се трошкови и издаци у вези са набавком црнине указују потребним, и како су ти издаци проузроковани догађајем, за који је неспорно одговорно тужено предузеће, и како је постојање и висина истих трошкова на недвојбен начин утврђена, то је ваљало признати те трошкове тужиљи и у том смислу преиначити другостепену пресуду”.²⁵ Лепо је судија видео обичај и зато је одлучио да се трошкови за црнину накнаде. И новије одлуке стоје на истом становишту.²⁶

3. У вези са трошковима одеће жалости спорно је која лица имају право на накнаду. То је иста дилема као у претходном случају. Или аналогичом до решења, или дати одлучујући значај народном обичају. И овде је врховно судство заузело став да је ограничење исто као за душевне болове у случају смрти.²⁷ Има, међутим, одлука којима се право на накнаду даје и браћи и сестрама изван породичне заједнице.²⁸ У пракси је било захтева и од бабе за накнаду трошкова за црне хаљине. Одлука је различита за браћу и сестре, и за бабу и деду. Обичај ношења одеће жалости је исти. Још нешто, пре ће бака да носи црну одећу него млађа сестра и брат. Мишљења смо да је обичај меродаван и за круг лица овлашћених на накнаду трошкова за црнину.

4. Најзад, шта је то у склопу одеће жалости суд имао у виду? Наравно, симболе одеће, најчешће, али некад и кошуљу и хаљину. Марама и кравата су најчешћи симболи. Није редак случај да се носи црна трака на реверу или око руке. И то је довољно за обележавање лица које жали.

23 Вук Ст.Караџић, Црна Гора и Бока Которска (Монтенегро унд дие Монтенегринер, Стуттгарт унд Тубинген, 1937), Нолит, Београд, 1969, стр. 99 - превео с немачког Љубомир Стојановић.

24 Видети о томе: Ђорђевић, Тихомир Белешка о нашој народној поезији, Београд, 1939, стр.25; Вуковић, Милан Народни обичаји, веровања и пословице код Срба, 1972, стр.63.

25 Правни живот, бр.3/63.

26 Пресуда Врховног суда Босне и Херцеговине, Рев. 24/83, од 19.9.1983, Збирка судских одлука (нова серија, 1983), књ. 8, св.3, одл. бр. 227; пресуда Врховног суда Хрватске, Рев. 765/88-2, од 25.10.1988, Преглед судске праксе (прилог Наше законитости), бр.46/90, стр.88.

27 Видети образложење Начелног става бр. 2/89, Судска пракса, бр. 7/90, стр. 9.

28 Пресуда Врховног суда Хрватске Рев. 765/88-2, од 25.10.1988, Предлог судске праксе (прилог Наше законитости), бр.46/90, стр.88.

4. Трошкови уређења и одржавања гроба

1. Начелним ставом бр.2/89. у оквиру уобичајених трошкова сахране у смислу чл.193. Закона о облигационим односима посебно су издвојени трошкови уређења гроба непосредно после сахрањивања и трошкови одржавања гроба који се у складу са прописима плаћају приликом обезбеђења гробног места.

2. Овакав став је новина у односу на досадашњу праксу неких судова. Врховни суд Хрватске, на пример, у одлуци Рев.2710/82, од 13.априла 1983, сматра: "Трошкови посете гробу и одржавања гроба нису уобичајени трошкови сахране, за које издатке законом није предвиђена накнада".²⁹ Окружни суд у Загребу, такође, у пресуди Гж.806/86-2, од 18.марта 1986. одлучује: "Трошкови одржавања гроба нису уобичајени трошкови погребља, па се за њих не досуђује накнада по чл.193. Закона о облигационим односима".³⁰

Напомињемо да је пракса судова у овој републици у погледу накнаде поменутих трошкова пре доношења Закона о облигационим односима била сасвим другачија. Они су, наиме, досуђивали лицима која брину око гроба покојника накнаду трошкова потребних за скромно, али уредно одржавање гроба кроз примерено време, чија се дужина утврђивала с обзиром на околности случаја.³¹

3. Уређивање и одржавање гробља и гробних места врши се по прописима општинских скупштина, у складу са Законом о сахрањивању и гробљима.³² По закону, посмртни остаци сахрањеног морају да почивају у гробном месту најмање 10 година од дана сахрањивања. Грбови и гробнице морају да се одржавају на начин који одговара достојанству гробља. О одржавању гроба старају се најчешће блиски сродници усмрћеног. Колика је њихова обавеза, то је релативно. Гроб се може одржавати једноставније, а може на стручном нивоу. Кад је гроб у селу друкчије се одржава него кад је у граду. Мишљења смо да је донесени Начелни став исправан. Оно што је за све исто, и што је законска обавеза, нека се третира као нужни трошак сахране.

5. Трошкови подизања надгробног споменика

1. Лепо је народни мислилац рекао: кад је добар споменик, нека траје вечито, кад је лош, и време га једе. Има споменика добрим делима, има обележја јада и беде. И данас је ископавање лешева испод бетонских плоча јава и страва. И данас је духовно биће јаче од злочинца. И данас је изгубљено много младих јединаца. Јасно, изван разума људског, изван цивилизације двадесетог века.&k4.10X

Као уобичајени трошак сахране иде и трошак за споменик кад је смрт наступила из скривљене противправне радње штетника. Јако је народно веровање да гроб мора да се зна и да се посећује. Код нас, кад је споменик незнаном јунаку, посећују га многи људи, као да је њима ближи онај коме

29 Збирка судских одлука (нова серија, 1989), књ. 9, св.2, одл. бр. 106.

30 Судска пракса, бр.1/87, стр.46.

31 Пресуда Врховног суда Хрватске, Гж 28/77, од 26.1.1978, Збирка судских одлука (нова серија, 1978), књ.3, св.4, одл. бр. 479; пресуда Врховног суда Хрватске, Гж. 2333/72, од 12.4.1973, потврђена одлуком Врховног суда Југославије, Рев. 276/73, од 18.1.1974, Збирка судских одлука (нова серија, 1976), књ.1, св.1, одл. бр. 54; пресуда Врховног суда Хрватске Гж. 99/69, од 24. марта 1969, Збирка судских одлука, књ.15, св.4, одл. бр.457.

32 Видети: "Службени гласник СРС", бр.20/77, од 21.5.1977; "Народне новине", бр.23/65.

је споменик намењен.

Гробље није одувек изгледало као данашња градска гробља. Свако домаће огњиште имало је своје претке у кући. Тај обичај сачуван је до данас симболички. У неким крајевима Босне обичај је да се одсеку мртвацу нокти и да се сахране под прагом.³³

2. Начелним ставом врховних судова бр.2/89. утврђено је да уобичајене трошкове усмрћеног лица сачињавају и трошкови подизања надгробног споменика. Приликом одлучивања о захтеву за накнаду трошкова сахране уопште, па и трошкова надгробног споменика нарочито, суд ће водити рачуна да ли су учињени трошкови у складу са месним обичајима и дужним пијететом према умрлом, те да ли је висина тих трошкова у границама просечних трошкова сахране у месту сахрањивања. Накнада за надгробни споменик може се досудити и када тужилац учини вероватним да ће споменик подићи. Обичајне норме важе само ако нису у супротности са јавним поретком, тј. са начелима уставног уређења, принудним прописима или моралним нормама.³⁴

3. Како је еволуирала мисао у Врховном суду о овом питању? Наша послератна судска пракса има три етапе које су значајно различите. Једном је заштита већа за оштећеног, други пут за одговорне људе, затим опет за оштећеног.

До 1961.године, захтеви за накнаду штете за подизање надгробног споменика нису били тако бројни, и различито су решавани. Претежно су усвајани, с тим што су судови ове трошкове третирали као трошкове сахране, или као посебне, од трошкова сахране у ужем смислу одвојене трошкове. Овакве одлуке засниване су на чињеници постојања узрочне везе између смрти лица и издатака за споменик. И Савезни врховни суд био је на линији признавања накнаде штете на име подизања споменика, што се види из одлуке тога суда Рев.641/60, од 31.августа 1960.³⁵

Међутим, 1961.године Савезни врховни суд је изменио свој став о овом питању, о чему сведочи Правно схватање Одељења за грађанске спорове Савезног врховног суда бр.2/61, од 8.марта 1961, које гласи: "Потраживање накнаде штете услед смрти неког лица не обухвата трошкове потребне да се њему подигне надгробни споменик".³⁶ У прилог овог схватања наведено је следеће: трошкови подизања надгробног споменика нису трошкови сахране у строгом смислу речи; украшавање гробова надгробним спомеником ни данас није општа пракса; споменик подижу имућни; подизање надгробног споменика није прихваћено као морална дужност са становишта обичаја, те његово непостављање не трпи никакву друштвену осуду; трошкови око подизања споменика нису означени као нужни који терете заоставштину умрлог, на шта указује чл.33. Закона о наслеђивању. Руководећи се овим правним схватањем, наши судови углавном нису доуђивали накнаду штете за подизање споменика све до 1970.године.³⁷

После непуних десет година у судској пракси се чини потпуни заокрет, усвајањем 11.октобра 1970.године у проширеној Општој седници Врховног суда Југославије начелног мишљења бр.3/70, које гласи: "Ко је

33 Вид. Чајкановић, Веселин. - Мит и религија у Срба.

34 Начелни став бр. 2/89, објављен у часопису Судска пракса, бр. 7/90, стр.8-9.

35 Збирка судских одлука, књ.5, св.2, одл. бр. 162.

36 Правни живот бр.2/61, стр.88

37 Вид. пресуду Врховног суда Србије Гж. 2660/69, од 11.3.1970, (сазната из архиве суда).

одговоран за штету насталу услед смрти неког лица, обавезан је да накнади и трошкове за постављени надгробни споменик умрломе, ако је то уобичајено у месту сахране. Висина тих трошкова утврђује се према трошковима које у ту сврху чине грађани просечних имовинских прилика у месту сахране.³⁸ Овога пута суд се руководио следећим разлозима: опште је прихваћено становиште да се у случају смрти неког лица имају намирити трошкови његове сахране; у неким крајевима уобичајено је постављање надгробног споменика, што је за блиске сроднике умрлог не само израз поштовања према њему већ и морална дужност; постављање споменика је сте део сахране, а издаци за то представљају део трошкова сахране; трошкови споменика су сходно месном обичају, нужни; накнађују се само трошкови који су потребни да се подигне споменик онаквог обима, облика и квалитета какав подижу грађани просечних имовинских прилика у месту сахране; у складу са повећаним материјалним могућностима подизање споменика добија нове импулсе.

У складу са овим новим начелним мишљењем Врховног суда Југославије, у судској пракси је кренула примена следећег правила: право на накнаду трошкова подизања споменика припада породици погинулог или другим лицима, под условом да је подизање споменика уобичајено у месту сахране; накнађују се трошкови који не прелазе висину просечних трошкова за споменик у месту сахране; право на накнаду имају лица која су споменик већ подигла.

4. Погледајмо садашње услове досуђивања накнаде трошкова подизања споменика. Први услов је, да постоји обичај подизања споменика, а други, да се висина трошкова креће у границама уобичајених, тј. просечних трошкова сахране у месту сахрањивања. Ред мора да се обавља, али скромно и без примеса надметања и надмоћи. Лепо и скромно обележавање гроба је брига и друштва. Зато оно често прописује типско подизање спомен обележја, колики и какви споменици се могу подизати, колика је цена за једно гробно место. То је важно нарочито за градске средине. Просечна цена је довољна за правичну накнаду.

5. Једно спорно питање је и даље отворено. Како, наиме, да се задовољи правичност онда кад је уцвељени сиромашан и нема средстава да најпре подигне споменик, па да онда тражи накнаду. Заиста је либералистички казати: ако је подигао споменик, даће му се накнада, ако није, шта се ту може. Лепо је то схватио Врховни суд Хрватске још пре других, и одлучио да је одговорно лице дужно накнадити трошкове надгробног споменика и пре његовог постављања "ако нема основа за сумњу да ће споменик бити постављен".³⁹ У вези са овим питањем јако је крочио испред осталих и суд Словеније, али са неодређеним критеријумом, допуштајући накнаду "ако постоји намера да се споменик подигне".⁴⁰ И Врховни суд Војводине стоји на становишту да није од пресудног значаја да ли је споменик већ подигнут, него је довољно да се "поднесе предрачун трошкова за његово подизање".⁴¹ За разлику од ових судова, Врховни суд Црне Горе сматра да је захтев

38 Збирка судских одлука, књ. 15, св.4.

39 Одлуке Врховног суда Хрватске: Гж. 3450/73, од 24.10.1974, Гж. 4208/73, од 7.11.1974, и Гж. 3348/73 од 6.11.1974, Преглед судске праксе (прилог Наше законитости) бр. 6/75, стр.18.

40 Одлука Врховног суда Словеније Гж. 429/74, од 16.6.1974, Збирка судских одлука (нова серија, 1976), књ.1, св.2, одл. бр.204.

41 Одлука Врховног суда Војводине, Рев. 152/86, од 14.5.1986, Судска пракса, бр.10/86, стр.47.

за накнаду трошкова за подизање надгробног споменика основан само под условом да је споменик постављен до времена када се накнада тражи.⁴²

У Начелном ставу највиших судова бр.2/89, подсетимо се, накнада штете за подизање надгробног споменика може се досудити и пре његовог постављања, ако тужитељ учини вероватним да ће споменик подићи. Наравно, и у том случају суд ће водити рачуна да ли су ови трошкови у складу са месним обичајем и дужним пијететом према умрлом, односно да ли је њихова висина у границама просечних трошкова у месту сахране.

Људски је да се помогне оштећеном да подигне споменик, и то онда када се то уобичајено чини, на годишњем помену. Једино је строги режим доказивања понекад сметња. Мишљења смо да је Врховни суд Хрватске нашао прави критеријум, стављајући оштећеног у повољнији положај у погледу доказивања. Људима је споменик и знак пијетета и израз нагона самоодржања. Зато нема већег ризика да не подигну споменик од новца који је судским путем за то намењен.

III. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Начелни став наших врховних судова из 1989.године донео је разјашњење за већину питања везаних за накнаду трошкова сахране. И онај део који је отворен има подлогу у одлукама републичких врховних судова. Мишљења смо да је заштитни домен законске норме из чл.193. Закона о облигационим односима добро одмерен. Једино је круг заштићених лица ужи него што је животно искуство. Мали уступак оштећеном у доказном поступку је правичније решење. Лице одговорно за накнаду штете било би и уз то довољно заштићено. Сахрана је и тужна и лепа церемонија. Кад је њено обављање постало неминовност, дајмо јој заслужено свечано рухо.

42 Одлука Врховног суда Црне Горе Гж. 50/80, од 30.10.1980, Судска пракса, бр.6/81, стр.63

REMBOURSEMENT DES FRAIS DE FUNÉRAILLES

- Résumé -

La loi des rapports d'obligation de 1978 prescrit les règles particulières concernant les dommages et intérêts en cas de mort d'une personne. L'auteur de cet article n'y traite que les frais de funérailles comme une sorte de

dommages et intérêts importante du dommage matériel en cas de mort. Au sujet de ce genre de dommages et intérêts la loi (art.193) comporte la disposition qui dit: "Tout homme qui cause une mort de quelqu'un est obligé de rembourser les frais habituels de ses funérailles". Le législateur ne dit pas ce qui relève des frais funéraires. A la XLe Séance commune de la Cour fédérale, des cours suprême, tenue du 23 et 24 mai 1989, est adoptée l'Attitude générale (no 2/89) qui, en ce qui concerne les sortes de ces frais, dit: "Dans le sens de l'article 193 de la loi des rapports d'obligation les frais habituels de funérailles d'une personne tuée constituent aussi, outre les impenses nécessaires, les frais de cérémonie funèbre comprenant les autres frais habituels liés aux funérailles, vêtements de deuil du conjoint survivant et des plus proches parents, ainsi que les frais d'aménagement du tombeau immédiatement après l'enterrement, les frais d'entretien du tombeau qu'on paie, conformément à la réglementation, lors de la protection de la sépulture et les frais de construction du monument funéraire".

Présentant l'Attitude générale citée, l'auteur traite les sortes suivantes de funérailles: impenses nécessaires, frais de cérémonie funèbre et d'autres liés aux funérailles: frais de vêtements de deuil, d'aménagement et d'entretien du tombeau, ainsi que les frais de construction du monument funéraire.